

Watch Dog („Őrkutya”)

10. FÜZET

NEVELŐSZÜLŐK SZAKMAI ALKALMASSÁGÁNAK KÖTELEZŐ FELÜLVIZSGÁLATA A FÉSZEK EGYESÜLETBEN

Szerzők:

**Vincze Dezsőné és Lochman Lászlóné
gyermekvédelmi szakértők**

Szakmai lektor:

dr. Polai Bernadett

Szerkesztette:

Dr. Bényei Andrásné

Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége

2006. május

Kiadja: a Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos szövetsége

Felelős kiadó: Dr. Kövér Ágnes

Megjelent: 500 példányban, a ZORO Stúdió Kft gondozásában

NEVELŐSZÜLŐK SZAKMAI ALKALMASSÁGÁNAK KÖTELEZŐ FELÜLVIZSGÁLATA A FÉSZEK EGYESÜLETBEN

Szerzők:

Vincze Dezsőné és Lochman Lászlóné gyermekvédelmi szakértők

**Szakmai lektor:
dr. Polai Bernadett**

A nevelőszülői, a hivatásos nevelőszülői és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről szóló 261/2002. (XII. 18.) Korm. rendelet kötelezővé teszi a nevelőszülői hálózatot működtető szervezetek számára, hogy a nevelőszülők alkalmasságát háromévente felülvizsgálják. A törvényalkotó szándéka, hogy a felülvizsgálat során kiderülhessen, a nevelőszülő személyiségében, körülményeiben, egészségi állapotában a nevelőszülői jogviszony létrejöttékor meglévő állapotokhoz képest történt-e olyan változás, amely őt feladatainak ellátásában akadályozza.

Tanulmányunkban részleteket teszünk közzé a Fészek Egyesület nevelőszülői hálózatában végzett felülvizsgálat eredményeiből, ezt megelőzően bemutatjuk a nevelőszülői tevékenység szabályozására – különös tekintettel a kötelező felülvizsgálatra - vonatkozó nemzetközi és hazai dokumentumokat.

1. A nevelőszülői tevékenység szabályozása a nemzetközi dokumentumok alapján

1.1. R (87) 6. Sz. Ajánlás a nevelőszülőkről

A Bizottság 1987. március 20-án megtartott, 405. ülésén fogadta el a nevelőszülőkről szóló R (87) 6. sz. Ajánlását.

Az Ajánlás értelmezésében nevelőszülői tevékenységnek tekintendő, amikor egy gyermeket nem örökbefogadás céljából egy olyan házaspárra vagy egyénre (nevelőszülőkre) bízák, aki, vagy akik huzamosabb, vagy meghatározatlan ideig gondoskodik a gyermekről, akik vagy aki nem rendelkezik a gyermek törvényes felügyeletével, s aki nem a gyermek szülője.

1. Alapelv

Az egyes államok jogszabályainak rendelkezniük kell a *nevelőszülők ellenőrzési rendszeréről* annak érdekében, hogy a nevelőszülők biztosítsák a gyermek megfelelő fejlődéséhez szükséges erkölcsi és anyagi feltételeket elsősorban saját személyi tulajdonságaik, s ezen belül különösen gyermeknevelési képességük, valamint lakáskörülményeik révén.

2. Alapelv

Fenn kell tartani a gyermeknek a származása szerinti családjával való személyes kapcsolatát és azt a családot tájékoztatni kell a gyermek állapotáról, feltéve, hogy ez a gyermek alapvető érdekeivel nem áll ellentétben

3. Alapelv

A nevelőszülőket fel kell jogosítani arra, hogy a gyermek jogi képviselői megbízásából gyakorolják mindazokat a szülői felügyeleti jogokat, amelyre a gyermekről való napi gondoskodás során, illetve sürgős ügyekben szükség van.

4. Alapelv

A gyermek személyét érintő fontos döntés meghozatala előtt lehetőség szerint alkalmat kell adni a nevelőszülőknek arra, hogy véleményüket kifejtsék.

5. Alapelv

Miután a gyermek a nevelőszülői családjába beilleszkedett, különösen abban az esetben, ha a nevelőszülői tevékenység már hosszú ideje fennáll, egy adott állam jogszabályaitól függően lehetővé kell tenni a nevelőszülők részére, hogy bírósághoz, illetve hatáskörrel bíró más hatósághoz fordulhassanak a szülői felügyelet körébe tartozó egyes feladatok ellátásának jogáért, beleértve, ahol lehetséges, a törvényes gyermekelhelyezést is.

6. Alapelv

Ahol a gyermek a nevelőszülői családjába beilleszkedett, különösen abban az esetben, ha a nevelőszülői tevékenység már hosszú ideje fennáll, de az a személy vagy hatóság, aki vagy amely a nevelőszülői tevékenységet elrendelte, meg akarta azt szüntetni, és a nevelőszülők ezt ellenzik, bíróság vagy hatáskörrel bíró más hatóság tartozik erről határozatot hozni.

1.2. A Bizottság (77)33 számú határozata a helyettesítő gondozásról

A Bizottságnak a helyettesítő gondozásról szóló (77)33 számú határozata kimondja: a helyettesítő gondozásnak elsődleges célja, hogy a gyermek – a vele és családjával folytatott szakszerű munka eredményeként – belátható időn belül visszatérhessen vér szerinti családjához, e lehetőség hiányában más megfelelő és tartós környezetbe kerülhessen.

Az Európa Tanács úgy kezeli ezt a megoldást, mint aminek két oldala van egyszerre:

- a gyermek átmeneti gondozása és
- a család rehabilitációjára irányuló tevékenység. (1.3.)

A dokumentum egyik vezérmotívuma, hogy a helyettesítő gondozás minden szakaszában biztosítani kell a különböző szakmák képviselőinek közös tevékenységét. A gyermek elhelyezéséről a döntést egy multidiszciplináris csoport véleménye alapján kell meghozni, ugyanilyen szakvéleményre van szükség minden felülvizsgálat alkalmával. (1.4.)

Az állam feladata a rendszer jogszerű funkcionális és szakmai szempontból megfelelő működésének biztosítása. Ennek keretében például:

- Biztosítani kell, hogy a pénzügyi megoldások ne ösztönözzenek az elhelyezés valamely módjának preferálására.
- A nevelőszülők és gondozó intézmények működését feltételekhez kell kötni, ilyen feltételként meghatározva többek között a hatósági bejegyzést illetve a hatósági működési engedélyt.
- Minden, az elhelyezésért felelős szervezetet és személyt szigorú szabályozásnak és ellenőrzésnek kell alávetni, biztosítva a magas szakmai követelmények teljesítését.

A határozat a nevelőszülői gondozást tartja a családon kívüli elhelyezés egyik legkedvezőbb módjának. Javasolja a nevelőszülőket toborzó rendszerek fejlesztését, a nevelőszülők gondos felkészítését, továbbá a nevelőszülők kötelezettségeinek és jogainak meghatározását. Kiemeli nevelőszülők képzésének alábbi területeit: a gyermeki fejlődés kérdései, a családdal való szociális munka, az elhelyező döntések meghozatalához szükséges ismeretek, a multidiszciplináris csoportban végzendő munka. Szükségesnek tartja a nevelőszülők folyamatos továbbképzését is.

A határozat szerint a nevelőszülők és gondozó intézmények működését feltételekhez kell kötni, ilyen feltételként meghatározza többek között a hatósági bejegyzést illetve a hatósági működési engedélyt, az *elhelyezésért felelős minden szervezetet és személyt szigorú szabályozásnak és ellenőrzésnek kell alávetni, biztosítva ezáltal a magas szakmai követelmények teljesítését.*

2. Nevelőszülői tevékenység bemutatása

A Gyermekvédelmi törvényről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény nemzetközi tendenciáknak megfelelően átértékelte a nevelőszülőiség tartalmi és formai kereteit. Ennek megfelelően a nevelőszülő szolgáltatást nyújtó, segítő szakemberré vált, akinek komplex feladatokat kell ellátnia. Felelősséget, elkötelezettséget vállal a nevelt gyermek iránt, biztosítja számára az állandóságot, valamint támogatja az eredeti identitás, kultúra megőrzését és - amennyiben erre mód van - a vérszerinti családba való visszagondozást.

A nevelőszülő a gyermekvédelmi törvény szerint tevékenységét legalább öt nevelőszülőt foglalkoztató nevelőszülői hálózat keretében végzi.¹ A nevelőszülői hálózatot működtetőnek feladata, hogy - a külön jogszabályban meghatározottak szerint - biztosítsa a nevelőszülő felkészítését, képzését, folyamatosan segítse a nevelőszülőt szakmai tevékenységének ellátásában, különös tekintettel a helyettesítésre és a nevelőszülői tanácsadásra.² Nevelőszülői hálózatot működtethet területi gyermekvédelmi szakszolgálat és civil szervezet is.

Nevelőszülő az a huszonegyedik életévét betöltött, cselekvőképes, büntetlen előéletű személy lehet, aki a külön jogszabályban meghatározott felkészítő tanfolyamot elvégezte, a gondozásba helyezett gyermeknél legalább tizennyolc, legfeljebb negyvenöt évvel idősebb, személyisége, egészségi állapota és körülményei alapján alkalmas a nála elhelyezett gyermek kiegyensúlyozott fejlődésének biztosítására és a családjába történő visszakerülésének támogatására.

Hivatásos nevelőszülő az a nevelőszülő, aki a külön jogszabályban meghatározott képesítési előírásoknak megfelel, speciális hivatásos nevelőszülő az a hivatásos nevelőszülő, aki alkalmas a nála elhelyezett súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő, speciális ellátást igénylő gyermek kiegyensúlyozott nevelésének biztosítására és családjába történő visszakerülésének elősegítésére.

A nevelőszülő - saját gyermekeit is beszámítva - legfeljebb öt gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja. A hivatásos nevelőszülő - saját gyermekeit is beszámítva - legalább három, legfeljebb nyolc gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja. A speciális hivatá-

1 Gyvt. 55. §

2 A nevelőszülői, a hivatásos nevelőszülői és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről szóló 261/2002. (XII. 18.) Korm. Rendelet 6. §

sos nevelőszülő - saját gyermekeit is beszámítva - legfeljebb öt gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja.

A nevelőszülő - a működtető által elkészített egyéni gondozási-nevelési terv alapján - a saját háztartásában gondoskodik az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermekről, valamint az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttéről.

Feladata, hogy elősegítse a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, személyisége kibontakozását, a gyermek vér szerinti családjába való visszakerülését, - ennek érdekében együttműködik a családdal - vagy ha ez nem lehetséges, illetve nem áll a gyermek érdekében, a nevelőszülő elősegíti a gyermek örökbefogadó családnál történő elhelyezését.

A nevelőszülő elősegíti a gyermek vallási vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztását, kinyilvánítását, gyakorlását, hit- és vallásoktatásban való részvételét, felkészíti a gyermeket az önálló életvezetésre, alapvető személyes ügyeinek intézésére, segítséget nyújt a fiatal felnőtt önálló életvezetéséhez, társadalmi beilleszkedéséhez, hozzátartozóival való kapcsolattartásához. Tevékenységét e törvényben meghatározott nevelőszülői jogviszonyban végzi - legalább öt nevelőszülőt foglalkoztató - nevelőszülői hálózat keretében.

A nevelőszülőt az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek, valamint a volt gondozott fiatal felnőtt ellátására *nevelési díj* illeti meg. A nevelési díj legalacsonyabb összege - gyermekeként - az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 120%-a, 150%-a, ha a nevelt gyermek súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutat, illetve pszichoaktív szerekkel küzd, 140%-a, ha a nevelt gyermek tartósan beteg, illetőleg fogyatékos.

A nevelőszülő a nevelési díj mellett külön *ellátmányban* is részesül a gyermek ruházatára, tankönyvére, tanszerére és a tanulmányai végzéséhez szükséges egyéb eszközökre, a gyermek költőpénzére, valamint a lakásfenntartás költségeinek kiegészítésére. Az ellátmány éves összege nem lehet kevesebb - gyermekeként - az éves nevelési díj 25%-ánál.

A nevelőszülőt tevékenységéért a nevelőszülői jogviszony létrehozására irányuló megállapodásban meghatározott díjazás - *nevelőszülői díj* - illeti meg.

A nevelőszülői díj legalacsonyabb összegét a mindenkori éves költségvetési törvény határozza meg.

A hivatásos nevelőszülői jogviszony a működtető és a hivatásos nevelőszülő, illetve a speciális hivatásos nevelőszülő (a továbbiakban együtt: hivatásos nevelőszülő) között, jogokat és kötelezettségeket tartalmazó,

írásba foglalt megállapodás alapján létrejövő foglalkoztatási jogviszony. A hivatásos nevelőszülőt - a hivatásos nevelőszülői jogviszony létrehozására irányuló megállapodásban meghatározott - díjazás illeti meg, amelynek legkisebb mértékét a mindenkor évi költségvetési törvény határozza meg.

A nevelőszülőnek jelentkező személyek alkalmasságának megállapításáról a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet rendelkezik.³ Az alkalmassági vizsgálatnak magában kell foglalnia a házi orvos által készített egészségi állapot vizsgálat eredményét, valamint a működtető által készített környezettanulmányt. Amennyiben a nevelőszülői feladat ellátására a nevelőszülőnek jelentkező személy alkalmas, megkezdheti a nevelőszülői hálózat működtetője által szervezett⁴ nevelőszülői tanfolyamot.

3 95. § (1) A Gyvt. 54. §-a (1) bekezdésének b) pontja szerinti egészségi állapot vizsgálatát a nevelőszülőnek jelentkező személy házi orvosa végzi. A házi orvosi véleménynek tartalmaznia kell, hogy a nevelőszülőnek jelentkező személy nem szenved-e

- a) a gyermek megfelelő ellátását is korlátozó testi, érzékszervi, értelmi fogyatékoságban,
 - b) súlyos pszichotikus zavarban,
 - c) alkoholfüggőségben,
 - d) kábítószer-függőségben,
 - e) olyan betegségben, amely - akár időszakosan is - akadályozza a gyermekről való gondoskodást, illetve amely a gyermek egészségét veszélyezteti.
- (2) Ha a nevelőszülői hálózat működtetője a nevelőszülői tevékenység ellátása, vagy a nevelőszülő háromévenkénti, illetve rendkívüli felülvizsgálata során az alkalmasság hiányát észleli, a nevelőszülőt orvosi, pszichológiai vizsgálaton való részvételre kötelezheti.
- (3) A nevelőszülői hálózat működtetője környezettanulmányt készít annak megállapítása érdekében, hogy a nevelőszülőnek jelentkező személy körülményei alkalmasak-e a gyermek fogadására. A környezettanulmány elkészítésére a működtető a gyermekjóléti szolgálatot is felkérheti.
- (4) A nevelőszülő házi orvosi véleménnyel igazolja a működtető felé, hogy a vele egy háztartásban élő személy egészségi állapota nem veszélyezteti az ellátandó gyermeket.

96. § (1) Ha a nevelőszülői feladat ellátására a nevelőszülőnek jelentkező személy alkalmas, a nevelőszülői hálózat működtetője értesíti a jelentkezőt a nevelőszülői tanfolyam időpontjáról.

- (2) A nevelőszülői tanfolyamot a külön jogszabályban meghatározottak szerint kell megszervezni.
- (3) A nevelőszülő működésétől kezdődően félévente legalább hat órában továbbképzésen vesz részt.

4 A helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2005. (V. 20.) ESzCsM rendelet 6. és 8. §-a.

3. Nevelőszülői tanácsadó és a gyámi, gondozói tanácsadó

A nevelőszülői tanácsadót a nevelőszülői hálózat működtetője alkalmazza, a szakmai ellenőrzés biztosítása érdekében, valamint, hogy a tanácsadó munkájával folyamatosan segítse a nevelőszülőt feladatai ellátásában.

A gyámi gondozói tanácsadó a szakszolgálat /Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat/ alkalmazásában áll, feladata, hogy a gyermeki jogok érvényesülése érdekében szakmailag folyamatosan segítse és ellenőrizze a gondozott gyermek gyámjának, gondozójának nevelői, gondozói, illetve gyámi tevékenységét, az egyéni gondozási-nevelési tervben foglaltak végrehajtását, az egyéni elhelyezési terv megvalósulását.

3.1. A nevelőszülői tanácsadó feladata

- a nevelőszülőnél elhelyezett gondozott gyermek egyéni gondozási nevelési tervének - a nevelőszülővel közösen történő elkészítése,
- a nevelőszülői család rendszeres, szükség szerinti alkalommal - de legalább 3 hetente - történő meglátogatása, és tájékozódás a gondozott gyermek helyzetéről, fejlődéséről, a nevelőszülőnek a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos tapasztalatairól, esetleges problémáiról,
- a gondozott gyermek nevelési-oktatási intézményének rendszeres, szükség szerinti alkalommal történő felkeresése, és tájékozódás a gyermek viselkedéséről, tanulmányi eredményéről,
- tanácsadás keretében a nevelőszülő segítése a gondozott gyermekkel kapcsolatos problémák megoldásában, szükség esetén a nevelőszülő, illetve a gyermek megfelelő szakemberhez történő irányítása, továbbá a szükséges ellátáshoz való hozzájutásuk elősegítése,
- ellenőrzés keretében annak vizsgálata, hogy a nevelőszülő megtesz-e mindent a gondozott gyermek harmonikus fejlődése érdekében, továbbá, hogy a gyermek ellátására kapott nevelési díjat, ellátmányt, illetve családi pótlékot a gyermekre fordítja-e,
- családgondozás.

Ha a nevelőszülő a gyermek nevelése, ellátása során meg nem engedett nevelési módszereket alkalmaz, vagy ha a gyermeket bántalmazza, élelmezését megvonja, illetve a gyermek gondozását, nevelését súlyosan elhanyagolja, a vér szerinti családjával való kapcsolattartását nem biztosítja, továbbá a gyermek ellátásához biztosított juttatásokat nem a gyermek szükségleteire fordítja, nevelőszülői tanácsadó haladéktalanul tájékoztatja a működtetőt a működtető megkeresi a gyámhivatalt a gyermek új gondozási helyének kijelölése érdekében.

3.2. A gyámi, gondozói tanácsadó tevékenysége

A gyámi gondozói tanácsadó, szükség szerint, de legalább 2 havonta egyszer a kijelölt gondozási helyen találkozik a gondozott gyermekkel, a gondozóval és a gyámmal. A látogatás keretében:

- az ítélőképessége birtokában lévő gyermekkel folytatott - ha a gyermek kéri, vagy a gyámi gondozói tanácsadó szükségesnek tartja négy szemközti - beszélgetés során tájékozódik a gondozott gyermek helyzetéről, fejlődéséről, esetleges problémáiról; a gyermek kérésére közreműködik a gyermek és a gondozó, illetve a gyám között felmerült vitás kérdések tisztázásában,
- a gondozó, illetve a gyám felkérésére részt vesz a gondozó intézmény szakmai fórumain,
- a gyám felkérésére segítséget nyújt az egyes jognyilatkozatok megtételéhez szükséges gyámi álláspont kialakításában,
- a gondozóval, illetve a gyámmal folytatott konzultáció során tájékozódik a gyermeki jogok érvényesülésének biztosításáról, a gyámhivatali határozatban foglaltak betartásáról, az egyéni elhelyezési, valamint az egyéni gondozási-nevelési tervben foglaltak megvalósulásáról, a gondozási-nevelési feladatok ellátásáról, valamint a családi kapcsolatok alakulásáról.

A gyámi gondozói tanácsadó a látogatás során szerzett tapasztalatait, megállapításait, illetve a gyermek érdekében tett intézkedéseit írásban dokumentálja.

A szakszolgálat a gyámhivatal megkeresésére, ennek hiányában félévente írásban tájékoztatja a gyámhivatalt a gyám tevékenységéről, a gyermek és a szülő kapcsolattartásának alakulásáról, a szülőnek a gondozó intézménnyel vagy személlyel való együttműködéséről, a gyermeknek a kijelölt gondozási helyre történő beilleszkedéséről. A szakszolgálat folyamatosan figyelemmel kíséri a nevelőszülőnél vagy más bentlakásos intézményben elhelyezett gondozott gyermek és szülője kapcsolattartásának alakulását, illetve a szülőnek a nevelőszülővel vagy a gondozó intézménnyel való együttműködését, és erről megkeresésre, ennek hiányában félévente tájékoztatja a gyámhivatalt.

A szakszolgálat a gyámi tanácsadó, a gyermek gyámja, valamint a gondozó intézmény vagy személy jelzésére, a gyermek örökbe fogadhatónak nyilvánítását javasolhatja a gyámhivatalnak. A javaslatban arra is ki kell térni, hogy a szakszolgálat által vezetett nyilvántartásban szerepel-e olyan örökbe fogadni szándékozó személy, aki a gyermeket örökbe fogadná.⁵

⁵ A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 100.§ és 150. §

4. A nevelőszülők szakmai alkalmasságának felülvizsgálata

4.1. Törvényi szabályozás

A nevelőszülők szakmai alkalmasságának háromévente történő felülvizsgálatát a nevelőszülői, a hivatásos nevelőszülői és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről szóló 261/2002. (XII. 18.) Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése teszi kötelezővé a működtető számára.⁶ A törvény rendkívül szűkszavúan szól a felülvizsgálatról: *működtető a nevelőszülő szakmai alkalmasságát háromévente felülvizsgálja.*

4.2. A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztályának módszertani segédanyaga a felülvizsgálathoz

Mivel a felülvizsgálat szempontjairól, az eljárás menetéről a törvény nem rendelkezik ebből adódóan a feladat végrehajtásának formáját és tartalmát egyaránt eltérő módon értelmezték, és határozták meg a működtetők. A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Osztálya a nevelőszülői ellátás hatékony és magas szintű működését segítve, módszertani segédanyagot készített a felülvizsgálatokat végzők vagy részben megkezdők számára.⁷

A szakmai alkalmasság háromévenkénti felülvizsgálata azokat az összefüggéseket, és a mögöttük meghúzódó problémákat, állapotokat kívánja feltárni, amelyeket a tanácsadók által készített környezettanulmányok, ezek módosításai, és a család- és intézménylátogatások kapcsán még nem észleltek, tapasztaltak.

A felülvizsgálat eredményeként - a gyermek mindenek felett álló érdeke biztosításának megfelelően - időben megállapítható az alkalmasság hiánya.

Időben megvilágíthatóak a veszélyek, s az ezek megelőzése érdekében megoldandó feladatok, szükséges intézkedések.

6 A nevelőszülői, a hivatásos nevelőszülői és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről szóló 261/2002. (XII. 18.) Korm. rendelet

5. § (1) A működtető a nevelőszülő szakmai alkalmasságát háromévente felülvizsgálja.

(2) A gyámi tanácsadó és a nevelőszülői tanácsadó a működtetőnél rendkívüli felülvizsgálatot kezdeményezhet, különösen, ha ezt a nevelőszülő egészségi állapota vagy körülményeinek változása szükségessé teszi.

7 A nevelőszülői tevékenység ellátásának alkalmassági vizsgálata, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztály, Budapest, 2004. november 10.

A vizsgálat elkészítésében közvetlenül közreműködő szakemberek:

- Szaktanácsadó tevékenységet végző, a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 154. § c.), e.) és h.) bekezdése alapján,
- Pszichológus (munkapszichológus; klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus),
- Nevelőszülői tanácsadó,
- Gyámi, gondozói tanácsadó.

Közvetetten közreműködő szakemberek:

- Gyámhivatal munkatársa,
- Háziorvos,
- Továbbképzésért felelős szakember,
- Hivatásos gyám.

Alkalmasságihiány esetén a vizsgálatot elvégző szakemberek:

- Klinikai és mentálhigiénés szakpszichológus,
- Szakorvos.

4.2.1. Az eljárás menete

A felülvizsgálathoz a nevelőszülői tanácsadó a nevelőszülőről az aktuális állapotnak megfelelő környezettanulmányt, és a nevelőszülő munkáját jellemző értékelést bocsát a vizsgálatot végzők rendelkezésére.

Az értékelés bemutatja a nevelőszülő gondozó-nevelő tevékenységét, ebben alkalmazott módszereit, együttműködését a szakmai csoport tagjaival, egészségügyi, oktatási (stb.) intézményekkel. A gyámi, gondozói tanácsadó értékelést készít a nevelőszülőnek a gyermek érdekében végzett, a kiskorú fejlődését elősegítő munkájáról, a gyámi feladatainak ellátásáról. Bemutatja a nevelőszülő, (mint gyám) kapcsolatát a gyermek vérszerinti szüleivel (hozzátartozóival), gyámhivatallal, egészségügyi és oktatási stb. intézményekkel.

Ha a gyermek gyámságát nem a nevelőszülő látja el, úgy a hivatásos gyám ad tájékoztatást a nevelőszülő együttműködéséről, kapcsolatainak helyzetéről, minőségéről. Ebben az esetben a gyámi, gondozói tanácsadó értékelése a nevelőszülő gondozó és nevelő tevékenységére terjed ki.

A tanácsadók az értékelések elkészítésénél a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 75-88. §, és a 92-108. §, valamint a 150. § által meghatározottakat veszik figyelembe.

A háziorvos oly módon segíti a vizsgálatot, hogy a nevelőszülőről, és a vele közös háztartásban élő hozzátartozóiról egészségi állapot igazolást állít ki.

Az orvosi igazolás tartalmazza, hogy a nevelőszülő és környezete egészségügyi szempontból alkalmas-e gyermek gondozására, valamint nem áll-e fenn a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 95. § (1) bekezdés a.) - e.) pontjaiban megfogalmazott kizáró okok valamelyike.

Ha a házi orvos egészségügyi alkalmasság hiányát észleli, ezt jelzi, és javasolja a működtetőnek a nevelőszülő szakorvosi vizsgálatra történő kötelezését.

A pszichológus (munkapszichológus) tájékozik a nevelőszülő pszichikai mentális állapotáról.

Ha a szakember az elemzés során alkalmasság hiányára utaló jeleket állapít meg, akkor ezt jelzi, s javasolja a működtetőnek a nevelőszülő kötelezését pszichológiai vizsgálaton való részvételre. A felülvizsgálatot végző szakemberek – a nevelőszülő bevonásával - a szempontsor alapján elkészítik állapotjelentésüket.

A tanácsadói értékelések, a hivatásos gyámi tájékoztatás, a házi orvosi igazolás, a munkapszichológiai helyzetelemzés, valamint a fent említett állapotjelentés alapján és figyelembevételével a felülvizsgálatot végzők döntenek a nevelőszülő szakmai alkalmasságáról. Erről a nevelőszülőt és a működtetőt egyaránt tájékoztatják.

Amennyiben a nevelőszülő alkalmasságát aggályosnak értékelik, tájékoztatják a működtetőt, és kérik a nevelőszülő kötelezését a megfelelő vizsgálatra.

A vizsgálati eredményt követően 8 napon belül a felülvizsgálatot végzők ismételten döntést hoznak.

Ha a nevelőszülő nem tesz eleget a kötelezettségének vagy a vizsgálat alkalmasság hiányát állapítja meg, akkor a vizsgálatot végzők erről értesítik a nevelőszülőt, és a nevelőszülői hálózat működtetőjét, akinél kezdeményezik a nevelőszülői jogviszony megszüntetését alkalmatlanság miatt.

Amennyiben a vizsgálat azt állapítja meg, hogy a nevelőszülő egészségügyi, pszichés szempontból alkalmas, egyéb követelmények mérlegelését követően 8 napon belül a vizsgálatot végzők értesítik a nevelőszülőt és a működtetőt a nevelőszülő szakmai alkalmasságáról.

4.2.2. Szempontok

1. Az alkalmassági felülvizsgálat adatai:

- a nevelőszülő nyilvántartási adatai (nyilvántartási száma, neve és lakcíme, tanúsítványának száma és kelte, nevelőszülői tanácsadójának neve, gyámi, gondozói tanácsadójának neve, nevelt gyermekei hivatásos gyámjának, gyámjainak neve, stb.),
- a vizsgálat ideje,
- a vizsgálatot végzők (neve, feladat- illetve munkaköre),
- a megelőző vizsgálat ideje,
- a megelőző vizsgálatot végző személyek, s munkakörük.

2. A nevelőszülőre és a nevelőszülői ellátási helyre vonatkozó adatok, információk:

- A nevelőszülői ellátási hely működése határozott vagy határozatlan időre engedélyezett?
- A nevelőszülői ellátás formája:
 - Ideiglenes hatályú elhelyezést biztosító (befogadó) nevelőszülő,
 - Átmeneti vagy tartós neveltet ellátó nevelőszülő,
 - Ideiglenes hatályú elhelyezett, átmeneti és tartós neveltet ellátó nevelőszülő,
 - Átmeneti vagy /és tartós neveltet ellátó hivatásos nevelőszülő,
 - Ideiglenes hatályú elhelyezést biztosító hivatásos nevelőszülő,
 - Ideiglenes hatályú elhelyezett és átmeneti vagy/és tartós neveltet ellátó hivatásos nevelőszülő,
 - Speciális hivatásos nevelőszülő,
 - Különleges vagy speciális szükségletű gyermeket ellátó nevelőszülő.
- A nevelőszülői ellátási helyen (nevelőszülőnél) engedélyezett férőhelyek száma. Az „engedélyt” tartalmazó nevelőszülői hálózati működési engedély határozati száma és kelte.
- A nevelőszülőnél ténylegesen betöltött férőhelyek száma.
- A gondozottak neme és életkora.
- A nevelőszülői családban élő különleges ellátást igénylő gondozottak száma, és szükségletei.
- A speciális ellátást igénylő gondozottak száma és szükségleteik.
- A nevelőszülő melyik évtől látja el ezt a feladatot, eddig mennyi gyermeket nevelt, ebből mennyi az utóbbi három évben gondozott-nevelt kiskorú, és gondozott felnőtt (utógondozói ellátott) száma.
- Saját vagy/és nevelt gyermekét kezelték-e illetve kezelik-e idegi, pszichés panaszokkal? Ha igen, oka, ideje, időtartama?
- Volt-e saját vagy/és nevelt gyermekének öngyilkossága, öngyilkossági kísérlete? Ha igen, mikor, miért?
- Vált-e saját vagy/és nevelt gyermeke bűncselekmény áldozatává? Ha igen, mikor, milyen cselekményben?
- Követett-e el saját vagy/és nevelt gyermeke bűncselekményt? Ha igen, mikor, milyen cselekményt? A büntetés fajtája és mértéke?
- A nevelőszülő kérésére működése során, illetve az utóbbi három évben tőle áthelyezett gyermekek száma, az áthelyezések okai?
- A gyermekek kérésére a nevelőszülőnél elhelyezett kiskorúak és utógondozói ellátottak száma és a kérelmek indokai?
- Melyik évben, és miért került sor azonnali soron kívüli gyermekelhelyezésre a nevelőszülői ellátási helyről?
- A nevelőszülőnél eddig élő összes gondozott gyermek közül hány főnek volt vérszerinti kapcsolattartása, s ebből az utóbbi három év mutatója? A kapcsolattartás helye/i?
- Akadályozta-e a nevelőszülő a nála nevelkedő gyermekek kapcsolattartását? Mikor, miért?

- Az ellátási helyen eddig összesen gondozott gyermek közül mennyi kiskorúnak került a gyermekvédelmi szakellátási elhelyezése megszüntetésre, ebből az utóbbi három év adata?
- A neveltek közül hány főnek indult el az elhelyezés megszüntetésére eljárás, s miért hiúsultak, torpantak meg ezek? Az utóbbi három év mutatói e kérdésben?
- A nevelőszülő által eddig gondozott-nevelt összes gyermek közül mennyien váltak örökbeadhatóvá, ebből hány fő került örökbe, a meghiúsult örökbeadások száma és oka? Az utóbbi három év adatai, okai?
- Gondozottjai közül fogadott-e örökbe a nevelőszülő, hány gyermeket, s melyik évben?
- Az összes eddig gondozott közül mennyien váltak a nevelőszülői ellátás alatt nagykorúvá, ebből hányan tanultak nappali rendszerű oktatási formában, mennyien dolgoztak, hányan kértek, s kaptak utógondozói ellátást a nevelőszülőnél? Ebből az utóbbi három év mutatószámai?
- Mi az oka, ha a nagykorúvá váló fiatal kért, s nem kapott utógondozói ellátást a nevelőszülőnél?
- Jelenleg mennyi utógondozói ellátott él a nevelőszülő családjában, ebből:
 - Hány fő tanul?
 - Mennyien fejezték be tanulmányaikat, miért, s most mit csinálnak?
 - Mennyien dolgoznak, dolgoztak állandó munkahelyen, s mennyien alkalmi munkán?
 - Mennyien nem tanulnak s nem dolgoznak? Ennek oka?
- A nevelőszülőtől a gyermek 24 órát meghaladó engedély nélküli eltávzásainak száma, „elkövetők” száma? Az esetek időpontjai?
- A nevelőszülőnél eddig összesen gondozott-nevelt gyermekek, és fiatal felnőttek szabálysértései, büntetőjogi felelősségre vonásainak száma? Ebből az utóbbi három évben történt esetek okai és száma?
- A nevelőszülő foglalkozása, foglalkozásai?
- A nevelőszülő a nevelőszülői tevékenység ellátásának kezdetétől hányszor s milyen okból váltott foglalkozást, munkahelyet, ebből mennyi alkalom esik az utóbbi három évre?
- A nevelőszülővel egy háztartásban élő hozzátartozói közül ki (nem személy, hanem családi státusz megjelölése!), hányszor váltott foglalkozást, munkahelyet nevelőszülői feladatellátását követően? Mennyi az utóbbi három évben történt alkalmak száma?
- A nevelőszülő „alkalmazása” óta mennyi esetben cserélt házat, lakást, ebből hány alkalom esik az utóbbi három évre? A költözések okai?
- A nevelőszülő lakásában együtt élők mikor cseréltek szobát, szobátársat, ebből az utóbbi három évben történt alkalmak ideje és okai?
- A gyermek elhelyezése a nevelőszülő otthonában milyen elv (nem, életkor, szükségletek, szobák mérete, stb.) szerint, s hogyan valósul meg?
- Háziállatai és elhelyezésük? Melyiktől válna meg a gyermek érdekében?

- A nevelőszülő tevékenysége alatt mikor volt betegszabadságon, kórházban, ezek időtartama? Ebből az utóbbi három évben történt esetek ideje és időtartama?
- Volt-e a nevelőszülő egészségi állapotában olyan időszak, amikor nem tudta a gondoskodásába helyezett gyermeket ellátni? Melyik évben, mettől-meddig?
- Kezelték-e ideg-, pszichiátriai gyógyintézetben? Ha igen, mikor és miért?
- Előfordult-e már idegkimerültség, depressziós állapot? Ha igen, mikor s miért?
- Volt-e öngyilkossági kísérlete? Ha igen, mikor s miért?
- Eddigi súlyosabb megbetegedései, balesetei, műtétei? Azok körülményei?
- Szedett-e illetve szed-e rendszeresen gyógyszert, ha igen, mit?
- Jelenleg áll-e orvosi kezelés alatt, ha igen, annak oka?
- Családtagjainak, s vele együtt élő hozzátartozóinak egészségi állapota?
- Volt-e orvos-szakértői vizsgálata? Milyen okból s mikor?
- Megállapítottak-e munkaképesség csökkenést, hány százalékosat?
- Alkoholfogyasztási szokásai, körülményei? Az elfogyasztott alkohol fajtája és mennyisége?
- Fogyasztott-e vagy fogyaszt-e valamilyen drogot, kábítószer? Ha igen, ennek fajtája és mértéke?
- Dohányzásának napi átlagos mennyisége?
- Kávéfogyasztásának, energiatartalék-fogyasztásának napi mennyisége?
- Munkán kívüli legjellemzőbb időtöltése?
- A tevékenységben eltelt évek alatt a nevelőszülő hányszor töltött 30 napnál több időt külföldön?
- A nevelőszülő gondozásra-nevelésére bízott gyermekek személyét figyelembe véve, vettek-e föl szociálpolitikai támogatást, hitelt? Ha igen, melyik évben, milyen címen, s mekkora összeget?
- A nevelőszülő családi állapota hányszor, mikor változott?
- A nevelőszülőnél élő összes gondozott gyermek és utógondozotti ellátott fiatal esetében változott-e azok családi állapota (házasság)? Az utóbbi három évben történt esetek száma az összesenből?
- A nevelőszülő családjának struktúrája hányszor változott, s ebből az utóbbi három évben történt alkalmak?
- A nevelőszülő hányszor, s mikor, mettől-meddig volt munkanélküli?
- A nevelőszülő családtagjai hányszor, s mikor voltak munkanélküli állapotban?
- A nevelőszülő tájékoztatási kötelezettségének mikor nem tett eleget?
- Mettől-meddig akadályozta a nevelőszülő magatartása a szakmai szabályok szerinti feladatellátást? Mi történt?
- Mettől-meddig akadályozták a nevelőszülő körülményei a szakmai szabályok szerinti feladatellátást? Ez miben nyilvánult meg?
- Helyettesítése, hogyan, kivel, kinek a megbízásából történt?

- A nevelőszülő nevelési díj és ellátmány felhasználásához, gazdálkodásához volt-e szükség a hálózatot működtető részéről segítséget nyújtani? Mikor, mennyi, és milyen esetben?
- Volt-e, mikor és miért tételes elszámolásra kötelezve a nevelőszülő?
- A nevelőszülőnek van-e, s mióta más nevelőszülői hálózatot működtetővel is megállapodása?
- Tevékenysége során folyt-e, ha igen, mikor, s milyen ügyben a nevelőszülővel szemben hatósági szabálysértési eljárás?
- A nevelőszülőnek volt-e, s mikor, melyik év/években munkahelyi fegyelmi ügye?
- A nevelőszülő tevékenysége alatt a gondozásában-nevelésében élő összes gyermek, és fiatal felnőtt közül mennyinek volt iskolai vagy munkahelyi fegyelmi ügye, s ebből mennyi az utóbbi három évben történt esetek száma?
- A nevelőszülő hány gyermek esetében vállalt gyámságot, vagyongkezelést? Mennyi esetben szűnt meg a gyámsága, s miért? Ebből az utóbbi három évben történt alkalmak?
- Milyen a nevelőszülő szakmai kapcsolata a nevelőszülői tanácsadóval, gyámi, gondozói tanácsadóval, vagyongkezelő gondnokkal, hivatásos gyámmal, gyámhivatallal?
- A nevelt gyermekekről vezet-e „élettörténet könyvet” a nevelőszülő, hogyan kezeli a gondozottak személyes iratait, különböző nyilvántartások, fejlődési lapok vezetését?
- A nevelőszülő eleget tesz-e továbbképzési kötelezettségének? Melyik évben, mennyi alkalmat mulasztott?
- A kötelező képzéseken túl részt vesz-e a nevelőszülő eszmegbeszélésen, szupervízió, tréningen, képzésben? Ezek gyakorisága?
- Véleménye a nevelőszülői képzésről s az ezt követő félévenkénti 6 óras továbbképzésről?
- Hogyan oldható meg a nevelőszülő azonnali helyettesítése, a helyettesítő milyen kompetenciákkal rendelkezik?
- A nevelőszülő részt vesz-e a nevelőszülői klub vagy csoport működésében?
- Milyen a nevelőszülőnek a nála elhelyezett gyermek felülvizsgálatában való részvétele?
- Milyen, illetve milyen volt viszonya gyermeke óvodájával, iskolájával, gyermekorvosával, stb.?
- A nevelőszülő részt vesz-e a gondozásában élő iskolás gyermekek szülői értekezletén? Tagja-e az iskolai vagy az osztály szülői munkaközösségének?
- A nevelőszülő milyen iskolai végzettséggel, képzettséggel rendelkezik?
- A nevelőszülő melyik évben, milyen témában és milyen szinten kezdett meg, s végzett el képzést? Ha a képzést megszakította, ennek ideje és oka?
- A nevelőszülő saját gyermekeinek száma, életkora, lakó- és tartózkodási helye, ennek jogcíme?

- A nevelőszülő saját gyermekei közül hány fő kezdte meg tanulmányait nappali rendszerű középfokú képzésben, illetve nappali rendszerű felsőfokú képzésben? Ez irányú tanulmányaikat mennyien fejezték be, vagy szakították meg? Ebből az utóbbi három évben történt esetek száma és oka? Az érintettek most mit csinálnak?
- A nevelőszülőnél eddig gondozott-nevelt gyermekek közül mennyien kezdtek nappali tagozaton középfokú, vagy nappali tagozaton felsőfokú képzés elvégzésébe? Ezt mennyien fejezték be, vagy szakították meg? Ebből az utóbbi három év mutatói?
- Mit tud a nevelőszülő a gyermeki jogokról?

A segédanyag készítői hangsúlyozzák, hogy csupán szempontokat kívánnak nyújtani, s nem kérdéseket állítanak fel a vizsgálatához.

Szándékaik szerint a vizsgálatot végzők a szempontok ismeretében rövid, de áttekintő összefoglalást, értékelést tudnak készíteni a szakmai alkalmasság eldöntésének segítéséhez.

5. A nevelőszülők szakmai alkalmasságának felülvizsgálata a Fészek Egyesületben

5.1. A Fészek Egyesületről

A Fészek Egyesület a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatalok, nevelőszülői családok, valamint az ő tevékenységüket segítő szakemberek egyesülete. 1993-ban alakult önsegítő, érdekérvényesítő céllal, mára azonban már több feladatot is ellát a gyermekvédelem területén, elsősorban Pest-megyében, de tevékenysége az egész országra kiterjed.⁸ Az egyesületet 1998-ban kiemelten közhasznú szervezetté nyilvánították.

A Fészek Egyesület tevékenységi köre:

- országos nevelőszülői és helyettes szülői hálózatot tart fenn,
- gyermekjóléti szolgálatot működtet Diósdon,
- helyettes szülői és nevelőszülői képzéseket tart,
- átmeneti gyermekotthont működtet a krízisbe került gyermekek számára,
- alapellátást nyújt feladat-ellátási szerződés keretében Érd, Diósd, és Százhalombatta települések lakói számára
- civil szervezatként egyaránt végez alap- és szakellátási feladatokat is a gyermekvédelemben.

Az egyesület által működtetett nevelőszülői hálózatban 229 nevelőszülőnél több mint 280 gyermek számára nyújtanak ellátást. A családok nevelőszülői és helyettes szülői feladatokat egyaránt vállalnak.

⁸ www.feszekegyesulet.hu

A Fészek Egyesület ügyvezető igazgatója Lochman Lászlónét és Vincze Dezsőné gyermekvédelmi szakértőket kérte fel a vizsgálat elvégzésére. Lochman Lászlóné a Tiszakécske területet és annak vonzáskörzet, Vincze Dezsőné pedig Százhalombatta, Érd, Abony és még néhány messzebb eső szórvány család vizsgálatát végezte. Az Egyesület elnökét, aki nevelőszülői feladatokat is ellát, illetőleg azokat a munkatársakat, akik maguk is nevelőszülők, az objektív vizsgálat lefolytatása érdekében a szakértők együttesen keresték fel, illetőleg vizsgálták.

5.1. A Vizsgálat bemutatása

Az Fészek Egyesület nevelőszülői hálózatában a 2005-ös év folyamán készült vizsgálat bemutatásakor nem statisztikai adatok közlésére vállalkoztunk. Ismertetni szeretnénk a nyolcvankilenc nevelőszülő szakmai alkalmasságának felülvizsgálata során felmerült dilemmákat, valamint azokat a jogi és etikai kérdéseket, amelyekkel a vizsgálatot végző szakemberek munkájuk során szembesültek.

A Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztálya által készített módszertani segédanyag jelentősen megkönnyítette munkánkat, azonban számos olyan probléma merült fel, melyre nézve nem találtunk választ sem a törvényben, sem a módszertani segédanyagban.

5.1.2. Dilemmák, melyek felmerültek a vizsgálat megkezdésekor

- A nevelőszülői hálózat által foglalkoztatott szakember vagy külső szakértő végezze a vizsgálatokat? Elegendő-e, ha a nevelőszülői tanácsadó kitölt, vagy kitöltet egy kérdőívet és elbeszélget a nevelőszülővel?
- Kell-e pszichológiai vizsgálat a nevelőszülők szakmai alkalmasságának felülvizsgálatához?
- Mi történik azzal a nevelőszülővel, aki visszautasítja a felülvizsgálatot? A működtető „elveheti” tőle az általa esetleg több éve nevelt gyermekeket/gyermekeket?
- A gyermekekkel történő beszélgetés, kérdőív kitöltése lehet-e, kell-e, hogy része legyen a felülvizsgálatnak, hiszen ki az, aki a legjobban minősíti a nevelőszülői alkalmasságot, ha nem a gyermek, akit nevel 2-5-10 éve?
- Ki és hol őrizze a szakértés anyagait, dokumentációit? A megbízónak kiadható-e a pszichológiai illetve a szakértői vélemény, vagy csupán a végleges szakértői vélemény? Mi történik akkor, ha a nevelőszülő úgy érzi, elfogult a szakértői vélemény? Kérhet másik szakértőt?
- Milyen szankció alkalmazható a működtetővel szemben, ha nem végzi el a kötelező felülvizsgálatokat, vagy nem megfelelően történik a vizsgálat? A Közigazgatási Hivatal és bevonhatja a működési engedélyét?
- Ki a felelős azért és milyen módon vonható felelősségre, ha a nem megfelelően elvégzett felülvizsgálatot követően gyerekbántalmazás,

elhanyagolás vagy egyéb súlyos probléma lép fel a nevelőszülői családokban.

A vizsgált nevelőszülők munkájukat nevelőszülői jogviszonyban végzik, a gyermekvédelemben használatos kifejezés szerint hagyományos nevelőszülőként. Hivatásos nevelőszülőt a Fészek Egyesület nem foglalkoztat, elsősorban azért mert a rendelkezésre álló normatíva összege ezt nem teszi lehetővé.

.....

Az Egyesülettel a vizsgálat megkezdésekor összesen 228 működési engedéllyel rendelkező nevelőszülő állt jogviszonyban, közülük csak azokra nézve kötelező a felülvizsgálat, akik több, mint három éve nevelőszülők, tehát már 2002-ben is rendelkeztek működési engedéllyel. Az előbbi feltétel alapján összesen nyolcvankilenc személy alkalmasságát vizsgáltuk.

Az Egyesület Hírlevelében⁹ tettük közzé, hogy a gyermekvédelmi szakértők a felülvizsgálat lefolytatása miatt fel fogják keresni a nevelőszülői családokat.

A nevelőszülői tanácsadóktól – akik a családokat rendszeresen látogatják, hónapok, sokszor évek óta ismerik őket - rövid idő alatt jól használható anyagot kaptunk. Az általuk készített környezettanulmány és értékelés nagy segítség volt a szakértői vizsgálat elkészítésében. A nevelőszülői tanácsadók voltak akik „behajtották” a családokon a háziorvos igazolását arról, hogy orvosi szempontból a nevelőszülői feladatok ellátásának nincs akadálya a családban.

Nem kis feladat volt a pszichológus kiválasztása, el kellett döntenünk, milyen ismereteknek legyen a birtokában? Milyen módszerrel vizsgáljon? Mi történik, abban az esetben, ha alkalmatlannak tartja a nevelőszülőt a feladatai ellátására? Ki mondja meg és hogyan ezt a nevelőszülőnek? Milyen további segítséget kap ő és a gyermek? Milyen írásbeli tájékoztatást kap a megrendelő intézmény és a vizsgált nevelőszülő a pszichológiai alkalmasságról, illetve alkalmatlanságról?

A vizsgálat elkészítésével több éves munkapszichológusi gyakorlattal rendelkező pszichológust kértünk fel, ő állította össze azt a több száz kérdésből álló kérdőívet, melynek kiértékelése után véleményt alkotott a vizsgált nevelőszülő jelenlegi állapotáról, kifáradásának, terhelhetőségének mértékéről.

Kényes pont volt a kérdőívek kiértékelése során született eredmények nyilvánosságra hozása. Pszichológus kollégánknak elmondása szerint ugyanis a pszichológiai szakmában etikai vétség a kiértékelés részletes

9 www.feszekegyesulet.hu

eredményéről tájékoztatni a megbízó intézményt. A nevelőszülőnek természetesen módja van arra, hogy megtekintse a róla készült dokumentumokat.

Ezt a tényt figyelembe véve a következő megoldást találtuk: pszichológusunk készít egy részletes kiértékelés-összefoglalót, amelyből a gyermekvédelmi szakértőknek csupán egy rövid értékelést ad át, melyben az szerepel, hogy pszichológiai szempontból alkalmas, illetve alkalmatlan a nevelőszülő a szakmai feladatok ellátására.

Megegyeztünk továbbá abban is, amennyiben a pszichológus a nevelőszülőknél a kifáradás, kiegész jeleit tapasztalja, azt jelzi a gyermekvédelmi szakértők felé, akik aztán a probléma természetétől függően klinikai szakpszichológus vizsgálatát, segítségét kérhetik.

A pszichológus által készített értékelések megerősítették a többi véleményt, illetve a saját tapasztalatunkat egy-egy nevelőszülő alkalmasságának illetve nehézségeinek megítélésénél.

A hivatásos gyám, illetve a gyámi, gondozói tanácsadó által készített véleményének beszerzése is újabb problémákat vetett, és valószínűleg vet fel majd a jövőben is. A gyámi tanácsadó és a hivatásos gyám nem a vizsgáló szervezet – a nevelőszülői hálózat - munkatársa, ő a szakszolgálat alkalmazottja, munkaköri feladatai között - a Gyvt. szerint - nem szerepel, hogy a nevelőszülői hálózatot működtető szervezetet tájékoztassa arról, hogy a gyám, - aki többnyire a vizsgált nevelőszülő -, milyen módon látja el gyámi feladatát. (A gyámi, gondozói tanácsadó feladata, hogy a gyámhatóságot tájékoztassa a gyám tevékenységéről.)

Írásban megkerestük a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok vezetőit, az ő segítségüket kértük a vélemények begyűjtéséhez. A gyámi, gondozói tanácsadói vélemények alapossága, mélysége igen eltérő volt.

A módszertani segédanyag ajánlásai között szerepel még a továbbképzésekért felelős szakember véleményének a beszerzése is. Nevelőszülői hálózatunkban a továbbképzést azok a személyek / FIKSZ trénerek/ végzik, akik a felkészítő tréninget/tanfolyamot tartották a nevelőszülőknél

Véleményünk szerint a tréner véleményének beszerzésére leginkább akkor van szükség, ha valamelyik vizsgálatot végző kolléga problémát észlel. Ebben az esetben szükséges, hogy ismételten áttekintsük azt a családértékelést, családfejlesztési tervet, amit a nevelőszülői tanfolyam során a felkészítést végző személyek készítettek a családról. Ez a dokumentum és az elmúlt három év alatti változás (pozitív vagy negatív irányban) nagyon fontos támpont lehet a végleges szakértői vélemény kialakításában.

Feladatunk sarkalatos pontja volt a szakértői kérdőívek összeállítása, lekérdezése. A módszertani segédanyag csupán szempontokat ajánlott a felülvizsgálathoz, ezeknek a szempontoknak a maximális figyelembevételével próbáltunk olyan kérdőívet összeállítani, ami kiegészítheti az eddig elkészült vizsgálati anyagokat. Az alapinformációk mellett úgy csoportosítottuk a kérdéseket, hogy a nevelőszülőre, a nevelt gyermekre/gyermekekre, valamint a nevelőszülő vér szerinti gyermekére/gyerekeire irányuló információk is rendelkezésre álljanak.

Egy-egy kérdőív lekérdezése és kitöltése minimum két órát vett igénybe személyenként.

A kérdőívfelvétel során bebizonyosodott, hogy a jövőben – bizonyos kérdések vonatkozásában - hasznosabb lenne családi kérdőívek kitöltése, hiszen a válaszok a férj és a feleség esetében ugyanazok voltak. A kérdőívet /vagy egy részét/ előzetesen kiküldhetnénk a családnak, amit ők kitöltenek, majd ezt követően módjukban áll konzultálni a gyermekvédelmi szakértővel.

A nevelőszülők többnyire együttműködők voltak, legtöbbször örömmel vették, hogy meghallgatjuk őket, beszélgetünk velük. Voltak persze olyanok is, akik bizalmatlanabbak voltak, szorongtak. Közben folyamatos volt a kapcsolatunk a társszakértővel, megoszthattuk egymással tapasztalatainkat.

Végül fényképet és családfát is készítettünk a szakértői jelentésekhez, így tettük átláthatóbbá, szemléletesebbé a család felállítását. Három év múlva, a következő felülvizsgálathoz elővesszük ezeket a munkákat, érdekes és tanulságos lesz összehasonlítani az időközben bekövetkezett változásokat.

Miután végeztünk a családlátogatásokkal, összesítettük az eredményeket. Szinte kivétel nélkül egybecsengtek a szakemberek véleményei egy-egy nevelőszülő jelenlegi állapotának a felmérésénél, így viszonylag biztonsággal írhattuk meg az összesített szakértői véleményeket a nevelőszülők szakmai alkalmasságára vonatkozóan.

Munkánk során ugyanakkor azt tapasztaltuk, ha nincs megjelölve mire kell tenni a hangsúlyt a szakértői munkában, eltérőek lehetnek az elemzések és az abból levont következtetések is.

Véleményünk szerint rendkívül fontos lenne, hogy a vizsgálathoz ne csak szempontok, hanem konkrét vizsgálati módszerek álljanak rendelkezésre. Standard kérdőívet kellene kidolgozni, amelyet a felülvizsgálat során minden nevelőszülővel kitölthetnek a szakemberek. Így az adatok könnyebben összesíthetők lennének és az eredményeket kutatási célra is fel lehetne használni. Felmérhető lenne, mennyire sikerült megvalósítani a

gyermekvédelmi törvény által lefektetett új alapelveket a nevelőszülői hálózatokban. Nevezetesen, hogy a nevelőszülők tudják, hogy nem örök-befogadó szülői a gyermekeknek, segítik a gyermeket abban, hogy vér-szerinti szüleivel kapcsolatot tartson.

A 89 nevelőszülő összesen 131 gyermeket nevel. (Tiszakécskén és környékén a 44 fő 73 gyereket nevel, Érd és környékén 40 fő csupán 51 gyereket nevel, a két szakértő által közösen vizsgált 5 nevelőszülő össze-sen 7 gyermeket nevel.)

5.2. A nevelőszülők pszichológiai vizsgálatának eredményei

A szakmai alkalmasságának felülvizsgálata során a pszichológiai vizsgálat eredménye, a nevelőszülői tanácsadók valamint a gyámi, gondozói tanácsadók és a gyermekvédelmi szakértők által készített javasatok alapján mind a 89 nevelőszülő alkalmas a feladatának ellátására a tovább-
biakban is.

- A vizsgált személyek 48 %-a feladatát jól ellátja, nem igényelnek pszichés támogatást, teljesítménymotivációjuk segíti őket a feladatel-látásában, kialakult feszültségoldó stratégiáik vannak.
- A nevelőszülők 48 %-ánál tapasztalható kisebb elfáradás. Átmeneti nehézségek és teljesítménycsökkenés tapasztalható esetükben.
- 4 % -ra tehető azon nevelőszülők száma, akiknél tolerancia csökkenést, a kiégés jeleit észleltük, belső feszültségek terhelik min-dennapjaikat.

Vizsgálati eredményeink alapján a nevelőszülők mentális - a még nem megfáradt nevelőszülők „karbantartására” - és a tüneteket, nehézségeket hordozó nevelőszülők támogatására komoly gondot és figyelmet kell fordítani. A fentiek alapján a segítségnyújtás alábbi formáira tettünk javaslatot a működtető felé:

A prevenció szükségessége

A pszichológiai segítséget nem igénylő nevelőszülők körében fontos a megelőzésre tenni a hangsúlyt. Ennek célja, hogy növelje, erősítse az egyén problémamegoldó képességét. A nevelőszülői tanácsadóval történő beszélgetéseken túl érdemes lenne bevezetni a rendszeres szupervíziót is, ami jelenthet mentálhigiénés szakemberrel való konzultációt vagy hason-ló élethelyzetben lévő személyek – nevelőszülők – csoportos szupervízió-

ját is. (A nevelőszülői tanácsadó feladata a nevelési problémára, a gyermek segítségére, az óvodával iskolával történő együttműködés segítségére továbbá adminisztratív teendőkre korlátozódik (elhelyezési értekezlet, helyzetértékelés, statisztika, beszámolók, stb.).

Szakember segítségének igénybe vétele

A vizsgálatokból megállapítható, hogy halmozottan jelennek meg a gyermekekkel kapcsolatos problémák a családok életében. Ilyenek például – dadogás, enurézis, tartós betegségek, fogyatékoság, diszkalkulia, diszgráfia, diszlexia, hiperaktivitás, kamaszproblémák, stb. Fontos, hogy a nevelőszülők tudják, megtanulják kik azok a szakemberek, akikhez segítségért fordulhatnak, ismerjék azt az intézményi háttért, ahol a problémák megoldásra találnak. Azon nevelőszülők részére, akik átmeneti nehézségekkel küszködnek, pszichológiai tréningek tartását, énvédő stratégiák megtanítását, a probléma- és konfliktuskezelő készségeinek növelését javasoljuk. Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a nevelőszülő nemcsak a gyermek problémáival, hanem saját kéréseivel, nehézségeivel is fordulhasson pszichológushoz családterapeutához stb.

A nevelőszülők „tehermentesítése”

Abban az esetben, ha a kifáradás, kiegész jelei mutatkoznak a nevelőszülői családokban, a nevelőszülők pihentetésére fokozott hangsúlyt kell helyezni. Mivel a pszichés eredetű problémák megoldásai naponta nehezednek a családokra a nevelőszülők elfáradnak, sok esetben eltávolodnak egymástól, a nehézségek megoldatlansága sokrétűsége miatt. Fontos lehetővé tenni azt, hogy a nevelőszülők, férj és feleség kettesben, vagy vérszerinti gyermekeikkel együtt tudjanak pihenni, kikapcsolódni, regenerálódni. Meg kell oldani a nevelőszülők helyettesítését erre az időszakra.

A gyermekvédelmi törvény 66/K. § (1)-(3) bekezdése szerint a hivatásos nevelőszülő szabadsága, betegsége vagy egyéb akadályoztatása esetén a gyermek - lehetőség szerint megszokott környezetében való - teljes körű ellátásáról a működtető gyermekgondozó alkalmazásával vagy megbízásával gondoskodik. Ha a hivatásos nevelőszülő legalább öt gyermek teljes körű ellátását biztosítja, a működtetőnek gyermekgondozó alkalmazásával vagy megbízásával kell gondoskodnia a nevelőszülő segítségéről. A gyermekgondozó személyére a hivatásos nevelőszülő tesz javaslatot. Gyermekgondozóként elsősorban a nevelőszülő házastársa vagy egyenesági rokona foglalkoztatható.

A törvény csak a hivatásos nevelőszülők segítségére írja elő a gyermekgondozó alkalmazását, a hagyományos nevelőszülők munkájának megkönnyítésére – még akkor is, ha öt gyermek teljeskörű ellátását biztosítja

- nem teszi kötelezővé a gondozó/segédgondozó alkalmazását, vagy megbízással történő foglalkoztatását. Ugyanakkor a nevelőszülők vizsgálata során látható, hogy rendkívül nagy szükség van erre a hagyományos nevelőszülői családokban is.

5.3. A nevelőszülői jogviszonnal kapcsolatos problémák

A nevelőszülők, akik kicsi gyermekeket nevelnek, évekig otthon vannak a gyermekekkel, nem egy esetben fordul elő, hogy a gyes, gyed, gyermeknevelési támogatás, „főállású anyaság” után már megszűnt a munkahelyük, munkanélkülivé válnak. Rendkívül nehezen tudnak visszatérni a munkaerőpiacra, hiszen az elmúlt években nem arra fektették a hangsúlyt, hogy saját tudásukat, képességeiket fejlesszék, hanem a gyermekek nevelése, gondozása kötötte le mindennapjaikat.

A vizsgált nevelőszülők különösen nagy problémának tartják, hogy amíg a hivatásos nevelőszülők jogviszonya a működtetővel foglalkoztatási jogviszonyt¹⁰ - munkaviszonyt - jelent, addig a Fészek Nevelőszülői Hálózatban (és minden más hagyományos nevelőszülővel dolgozó hálózatban) tevékenykedő hagyományos nevelőszülők jogviszonya¹¹ csupán jogokat és kötelezettségeket magában tartalmazó, írásba foglalt megállapodást jelent a működtetővel. A nevelőszülői jogviszony alapján a hagyományos nevelőszülő nem szerez jogosultságot nyugdíjra, míg a hivatásos nevelőszülőt a foglalkoztatási jogviszony alapján megilleti.

Véleményünk szerint a gyermekek biztonságát csak a magukat biztonságban érző felnőttek tudják garantálni.

Fontosnak tartjuk a hagyományos nevelőszülői jogviszony munkaviszonyná történő átalakítását és a nevelőszülők korengedményes nyugdíjazását is, hiszen ezzel megakadályozható lenne munkanélkülivé válásuk, ami különösen a vidéken élő nevelőszülői családok felnőtt tagjait fenyegeti.

5.4. A nevelőszülők továbbképzése

A nevelőszülői képzéseket és továbbképzéseket minden nevelőszülő hasznosnak tartja, igényli. Fontos, hogy a normatíva csökkentése a jövőben ne okozza a képzések színvonalának csökkenését. Általánosan jellemző, - kevés kivételtől eltekintve -, hogy a feleség van jelen a

10 Gyvt. 66/G. § (1) A hivatásos nevelőszülői jogviszony a működtető és a hivatásos nevelőszülő, illetve a speciális hivatásos nevelőszülő (a továbbiakban együtt: hivatásos nevelőszülő) között, jogokat és kötelezettségeket tartalmazó, írásba foglalt megállapodás alapján létrejövő foglalkoztatási jogviszony.

11 Gyvt. 66/A. § (1) A nevelőszülői jogviszony a működtető és a nevelőszülő között, jogokat és kötelezettségeket tartalmazó, írásba foglalt megállapodás alapján létrejövő jogviszony.

képzéseken, ez a tény véleményünk szerint rávilágít arra is, hogy a gyermeknevelésben domináns szerepet az anya játszik. Hasznosnak tartjuk a nevelőapák szerepének növelésére programokat kidolgozni.

A képzéseket javasoljuk azon nevelőszülők esetében is, akiknek háztartásába jelenleg még nem helyezett a gyámhivatal gyermeket.

Tapasztalatunk szerint a nevelőszülők aktívan közreműködnek a gyermekek és vérszerinti szülei közötti kapcsolattartás lebonyolításában. Többen lehetővé teszik, hogy a vérszerinti szülők a nevelőszülők háztartásában találkozhassanak gyermekeikkel.

5.5. Az örökbefogadással kapcsolatos kérdések

Nehéz választás elé állnak a nevelőszülői családok abban az esetben, ha a náluk több éve nevelkedő gyermek örökbe adhatóvá válik. A nevelőszülők ilyen esetben azt érzik, a gyermek mindenek felett álló érdeke az lenne, hogy továbbra is a róla 2-3-4 éve gondoskodó családban maradjon, hiszen megszerették egymást, kialakult a kötődés közöttük, újabb törést jelentene a gyermek számára ha ismét más családba kellene beilleszkednie.

Jogilag nincs akadálya annak, hogy a gyermekek - kikerülve a nevelőszülői családból - örökbefogadó családhoz kerüljenek, a dolgok érzelmi - és sok esetben anyagi oldalát - tekintve már nem ilyen egyszerű a helyzet.

Vizsgálatunkkal egyidőben zajlott egy hármás testvérpár örökbefogadási eljárása, akik több éve a Fészek Egyesület Nevelőszülői Hálózatában nevelkedtek. A kiskorúak rendkívül ragaszkodtak a nevelőszülőkhöz, akik szívesen vállalták a gyermekek örökbe fogadását is.

A gyermekek az örökbefogadással a nevelőszülők háztartásában maradtak, mivel azonban kikerültek a gyermekvédelmi gondoskodásból, ellátásukra ezentúl közel kettőszázezer forinttal kevesebb összeg jut, hiszen a gondozási díjat, az ellátmányt és a nevelőszülő díjat nem folyósítja már az állam.

Elvárható-e ez az áldozat egy nevelőszülői családtól? Fenn tudják-e majd tartani a jövőben a gyermekek számára a megszokott életszínvonalat?

Hangsúlyozni kell, ebben az esetben az örökbefogadásra nem egy házaspár saját elhatározása vezetett, hiszen nem ők kezdeményezték azt, hanem a köztük kialakult kapcsolat miatt - a gyermekek érdekében - vállalják, hogy a továbbiakban már „szülőként“ gondoskodnak róluk. Véleményünk szerint ezzel az eljárással az állam visszaél a nevelőszülők elkötelezettségével, áldozatvállalásával, a gyermekekhez való ragaszkodásával. Figyelembe kell venni azt, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekekért való anyagi felelősségvállalás elsősorban az állam, nem pedig a nevelőszülők feladata. A Bizottság (77) 33 számú

határozata a helyettesítő gondozásról kimondja: az államnak biztosítani kell, hogy a pénzügyi megoldások ne ösztönözzenek az elhelyezés valamely módjának preferálására.

A nevelőszülők szakmai alkalmasságának felülvizsgálata ráirányította a figyelmet arra, hogy ez a speciális szemléletet és tudást igénylő feladat nagyobb figyelmet és megbecsülést érdemel. A nevelőszülők csak akkor tudják hatékonyan és eredményesen végezni feladataikat, ha garantált a család anyagi és egzisztenciális biztonsága, ha van körülöttük egy képzett szakemberekből álló, segítő, támogató háló, ha regenerálódásukra, „feltöltődésükre” - a csökkenő normatívák - mellett is lehetőségük lesz.